

Maak haast met meer gezinshuizen in de jeugdzorg

In de jeugdwet uit 2015 staat dat kinderen die niet meer thuis kunnen wonen bij voorkeur in een pleeggezin of in een gezinshuis moeten worden geplaatst. Nederland telt momenteel zo'n 750 van die gezinshuizen, waar meer dan 2600 jeugdigen inhuisgeplaatst zijn. Bijna 22.000 kinderen wonen in een pleeggezin. Nog steeds leven er echter naar schattingen van het CBS en Jeugdzorg Nederland zo'n tienduizend kinderen in residentiële instellingen en 1700 in de gesloten jeugdzorg. Kunnen die allemaal naar pleeggezinnen en gezinshuizen zoals de wet voorstaat?

En waarom is het zo belangrijk dat uit huis geplaatste kinderen in een pleeggezin of gezinshuis wonen? Wat vinden kinderen daar zelf van? En hoe gaat het met de kinderen die wél in een gezinshuis wonen? Onlangs is een leefklimaatonderzoek bij gezinshuizen gehouden. De resultaten daarvan zijn in dit verhaal verwerkt.

Niet alle kinderen komen meteen in aanmerking voor gezinshuizen of pleeggezinnen. In pleeggezinnen is de pleegouder niet altijd permanent aanwezig, evenmin als de ondersteuning door een gedragsdeskundige of psycholoog. In een gezinshuis kunnen kinderen met ernstiger problemen worden opgevangen omdat er altijd iemand thuis is. Maar ook daar zijn grenzen aan. Soms is het gedrag van het kind zo risicovol dat plaatsing in de gesloten jeugdzorg nodig is. Denk hierbij aan extreem antisociaal en agressief gedrag dat de andere kinderen in het gezinshuis bedreigt of extreem zelfverwondend gedrag.

Maar ook kinderen op wie gejaagd wordt door loverboy's of uit eerwraak of wier vader of moeder ze probeert te ontvoeren zijn in eerste instantie moeilijk te plaatsen, die vinden een plek in de Veilige Veste van Fier in Leeuwarden. Meestal neemt de dreiging met de tijd wel af en kan het kind alsnog naar een gezinshuis.

Gezinshuizen zijn er in alle soorten en maten. Soms zijn gezinshuisouders in dienst van een jeugdzorginstelling zoals bijvoorbeeld Jeugdhulp Friesland. 's Heerenloo vangt speciaal kinderen met een licht verstandelijke beperking op, een heel moeilijke groep kinderen die waarschijnlijk hun hele leven lang zorg nodig hebben. Vaker zijn gezinshuizen verenigd in een franchiseorganisatie zoals bijvoorbeeld Gezinshuis.com of Driestroom. Om het gezinskarakter te waarborgen wordt door de meeste organisaties een limiet gesteld aan het aantal kinderen dat opgevangen kan worden. Die grens ligt vaak tussen de vier en zes kinderen, mede afhankelijk van de zorgwaarde, want sommige kinderen hebben heel veel zorg nodig en daar werken vaak ook extra pedagogisch medewerkers. Het aantal kinderen dat in een gezinshuis past is momenteel onderwerp van een stevige discussie: wanneer houdt een echt gezinshuis op en wanneer wordt het een instelling of een zorgboerderij? In het onderzoek kwamen we zorgboerderijen met meer dan 25 kinderen tegen die zich gezinshuis noemden. Daar is weinig sprake van een gewoon gezinsleven.

Gewoon gezinsleven

Voorop dient in een gezinshuis het gewone gezinsleven te staan, kinderen hebben hun eigen kamer met eigen spullen. Samen eten en tv kijken ('chillen'), samen op vakantie gaan, hobby's, sport en vrije tijd en bezoeken aan familie op verjaardagen, zo gewoon als maar mogelijk: daar schuilt de kracht van de gezinshuizen in. Ook contact met de biologische ouders wordt door veel gezinshuizen actief gestimuleerd, want wat er ook is gebeurd, de meeste kinderen hebben behoefte aan contact met hun biologische ouders. Wanneer dat contact goed gaat kunnen sommige kinderen ook weer in het weekeinde bij hun ouders logeren met uitzicht op een terugkeer naar huis. Maar dat kan lang niet in alle gevallen en bij sommige kinderen is de relatie dermate verstoord dat een heimplaatsing nodig is. Bij Fier, waar soms sprake is van eerwraak, is de opbouw van het contact met ouders en het wegnemen van de dreiging vaak een lang proces. In veel gezinshuizen wonen eigen kinderen van de gezinshuisouders, ook die dragen bij aan een gewoon gezinsklimaat. Vrijwilligers uit de omgeving, sportclubs uit het dorp of de geloofsgemeenschap helpen vaak mee. Dat wordt het 'steunend netwerk' genoemd en is hard nodig om gezinshuisouders te ontlasten en geeft anderzijds de kinderen het gevoel gewoon te zijn. Ook dat is een belangrijk verschil met het leven in een instelling, het dagelijkse contact met de mensen uit de omgeving, de man die zijn hondje uitlaat, de winkelier op de hoek, allemaal zijn ze belangrijk voor herstel van het gewone leven.

Sommige gezinshuizen specialiseren zich. Tijdens mijn bezoeken aan gezinshuizen voor het onderzoek kwam ik regelmatig oud-medewerkers van instellingen tegen die uit onvrede met de behandeling van kinderen in jeugdinrichtingen besloten het voortaan op hun eigen manier te doen en een gezinshuis te stichten. Zo vangt gezinshuis Bultengewoon in Hardinxveld-Giessendam kinderen met een verstandelijke beperking en gedragsproblemen op van wie sommigen vastgebonden hadden gezeten of lang in isoleercellen hadden doorgebracht, de moeilijkste kinderen waarmee niemand meer raad wist. Als je daar binnenkomt valt de gezellige sfeer op en de kinderen gedragen zich gewoon. Vrijwilligers uit het dorp helpen mee, zo voelen deze kinderen zich weer geaccepteerd in de samenleving. Andere kinderen hebben van instelling naar instelling gezworven en krijgen op de boerderij therapie met paarden: de gezinshuismoeder en tevens

oud-medewerkster van een jeugdinstelling heeft hier een opleiding voor gevolgd. Er zijn gezinshuizen die jonge tienermoeders opvangen zoals huize Kalor (Latijn voor 'warmte') in Amsterdam Zuid-Oost: ook daar een ervaren oud-medewerkster uit de jeugdzorg met hart voor de zaak.

In jeugddorp de Glind loopt momenteel een zeer succesvol project waar kinderen met een machtiging voor gesloten jeugdzorg in twee gezinshuizen worden opgevangen. Bij Fier, de organisatie die in Leeuwarden slachtoffers opvangt van loverboys en eerwraak experimenteert men met kleinschalige voorzieningen (vier meisjes) en zijn de eerste gezinshuizen in voorbereiding om de meiden weer het normale thuisgevoel te geven. Er is dus volop ontwikkeling in het veld om ook de residentiële zorg te verbeteren.

School

In het gezinshuisleven vormt school een belangrijke pijler van het gewone leven. Gezien hun beperkingen en negatieve jeugdervaringen is school extra belangrijk voor de ontwikkeling van deze kinderen. Sommigen zijn al jaren niet meer naar school geweest. Veel kinderen gaan naar het speciaal onderwijs, waar de klassen klein zijn en er rekening gehouden kan worden met de beperkingen van het kind. Vaak wordt er begonnen met een paar uurtjes school, net zolang tot het kind het weer aankan, gewend is aan zijn nieuwe omgeving en een nieuwe juf en nieuwe vriendjes.

Maar ook daar gaat het niet altijd goed en gezinshuisouders moeten vaker kinderen weer van school halen als het niet goed gaat. Daarom is het belangrijk dat er altijd iemand thuis is om de kinderen op te vangen, dat is het verschil met pleegzorg. Maar als het even kan heeft een gewone school de voorkeur. Scholen blijken in de praktijk vaak huisveriger te zijn om kinderen uit gezinshuizen te plaatsen, terwijl de Wet Passend Onderwijs dat juist mogelijk zou moeten maken. Ook hier zijn een cultuuromslag en extra investering nodig.

Niet alle kinderen komen in aanmerking voor plaatsing in een gezinshuis. Waarschijnlijk komt van de 1700 kinderen uit de gesloten jeugdzorg maar een klein deel van in aanmerking voor een gezinshuis, vanwege hun ernstige problematiek, hoewel daar meer onderzoek voor nodig is. Ervan uitgaande dat van de tienduizend residentiële geplaatste kinderen er 9000 in aanmerking komen voor een gezinshuis zijn er zo'n drieduizend extra gezinshuizen nodig in Nederland. Dat aantal gaan we voorlopig zonder extra investeringen niet halen. Dat komt omdat het werk als gezinshuisouder niet gemakkelijk is. Veel kinderen hebben nare jeugdervaringen achter de rug en trauma's als gevolg van verwaarlozing, mishandeling en misbruik, vaak op jonge leeftijd en in combinatie met een licht verstandelijke beperking en ernstige stoornissen. Zoals een gezinshuisvader zei die vier misbruikte meisjes opvangt en met ze van therapie naar therapie rijdt: 'Ik ben omringd door trauma.'

Uit huis geplaatst worden is een volgende negatieve jeugdervaring en wanneer het in een instelling of pleeggezin niet lukt, volgen meestal meerdere vervolgplaatsingen waarbij vaak ook van school (meestal speciaal onderwijs) wordt gewisseld. Als je zo'n kind op zijn kamer bezoekt, zie je vaak opgestapelde vuilniszakken met kleren en speelgoed. Het zegt genoeg over de verwachtingen van het

Als je zo'n kind op zijn kamer bezoekt, zie je vaak opgestapelde vuilniszakken met kleren en speelgoed

kind als alleen de knuffels zijn uitgekapt. En bij iedere vervolgplaatsing verslechtert het gedrag in de regel en bouwen kinderen een negatieve kijk op anderen en op zichzelf op. In een gezinshuis waar ik aanbelde voor een bezoek schoot een zevenjarig jongetje in paniek de trap op. De gezinshuismoeder: 'Hij is bang dat je hem weer komt halen.' Even later kwam hij er gezellig bij om zijn knuffels te laten zien. Daarom is stabiliteit en continuïteit in een gezinshuis van groot belang. Die continuïteit wordt

Peer van der Helm

Peer van der Helm is sinds 2014 lector Residentiële Jeugdzorg bij het Expertisecentrum Jeugd van Hogeschool Leiden. Hij doet samen met een team onderzoekers en docenten onderzoek naar het leef- en leerklimaat voor jongeren die het in onze samenleving minder getroffen hebben, bijvoorbeeld in de jeugdzorg, het speciaal onderwijs en gezinshuizen.

vaak door gezinshuisouders ook verzorgd als de kinderen 18 jaar worden en formeel niet meer onder de jeugdzorg vallen. Meestal worden er dan aanleunwoningen of begeleidwonenprojecten om de hoek gerealiseerd onder het motto dat een gezinshuisvader verwoordde: 'Je gooit je eigen kind toch ook niet op straat als-ie 18 wordt?'

Kwaliteit

Het vraagt om bijzonder stevige (en goed opgeleide) pleeg- of gezinshuisouders, goede ondersteuning door gedragsdeskundigen en vaak ook pedagogisch medewerkers en vrijwilligers, want je kunt dit werk niet alleen. Bij de selectie van gezinshuis.com komt maar 10 procent van de geïnteresseerden door de selectie. Een voordeel is wel dat er bij strengere selectie minder gezinshuizen voortijdig ophouden, iets wat altijd nadelig is voor de kinderen. Bij gezinshuis.com is, waarschijnlijk mede door strenge kwaliteitseisen gecombineerd met coaching en ondersteuning, het aantal gezinshuizen dat er de laatste tien jaar mee is gestopt nog geen 3 procent.

De vaste aanwezigheid van gezinshuisouders en de nadruk op het gewone leven hebben een heilzame uitwerking op het kind

Er is dus extra inspanning nodig om meer pleegouders te werven en gezinshuizen te creëren en snel ook. Want door de nieuwe jeugdwet bouwen instellingen hun bedden af terwijl we nog onvoldoende antwoord hebben hoe we volgens dezelfde jeugdwet in meer pleegouders en gezinshuizen kunnen voorzien. Het tekort is momenteel nijpend. We moeten streven naar meer kinderen in een pleeggezin of gezinshuis. De vaste aanwezigheid van gezinshuisouders en de nadruk op het gewone leven hebben een heilzame uitwerking op het kind. Recent onderzoek van de hogeschool Leiden liet zien dat kinderen in vergelijking tot residentiële instellingen een beter klimaat ervaren. Ze ervaren veel steun van de gezinshuisouders (verbondenheid), voelen zich veilig, geven aan veel te leren (competentie) en ervaren meer autonomie. Deze factoren bevorderen motivatie voor gedrag en de cognitieve, sociaal-emotionele en persoonlijkheidsontwikkeling. Het gewone, voor ons vanzelfsprekende, is voor deze kinderen een diepgewortelde behoefte. Daarom zijn pleeggezinnen en gezinshuizen zo hard nodig.

Tijdens het leefklimaatonderzoek bij gezinshuizen wilden sommige kinderen het vragenlijstje zelfs eerst niet invullen omdat ze vonden dat ze in een gewoon gezin woonden, en niet bijzonder gevonden wilden worden. Deze diepgevoelde wens om gewoon te willen zijn is duidelijk te zien in het begin van de film *Alicia*. Alicia zwerft van instelling naar instelling. Wanneer de pedagogisch medewerker haar vertelt dat ze nog steeds geen plek voor haar hebben gevonden omdat ze een speciaal kind is antwoordt Alicia lullend: 'Nee, ik ben een gewoon meisje.' De vooruitzichten voor Alicia zijn slecht omdat er al veel schade is aangericht door veel negatieve jeugdervaringen. Wanneer we Alicia op tijd in een gezinshuis hadden kunnen plaatsen hadden we haar veel pijn kunnen besparen.

Het is een illusie te denken dat we dit snel voor elkaar krijgen, maar we kunnen het wel proberen. Daarvoor is geld nodig om samen met de zorginstellingen de transitie van residentiële instellingen naar gezinsgerichte vormen van begeleiding mogelijk te maken, waaronder bijvoorbeeld ook kleinschalige voorzieningen vallen zoals Spirit, Jeugdformaat en Fier die hebben. Als de overheid een bijdrage kan leveren van enkele miljoenen (een fractie van de bezuiniging op de jeugdhulp) kunnen daarvan onderzoek, werving, selectie en opstart van nieuwe gezinshuizen en pleeggezinnen worden betaald. Dat geld zal zich later terugbetalen in de vorm van minder getraumatiseerde kinderen in onze samenleving, daar is wetenschappelijke evidentie genoeg voor.

Pas dan is de jeugdwet uit 2015 niet meer een botte bezuiniging, maar zal deze wet een serieuze bijdrage leveren aan een betere jeugdhulp in Nederland voor die kinderen in Nederland die het minder getroffen hebben.